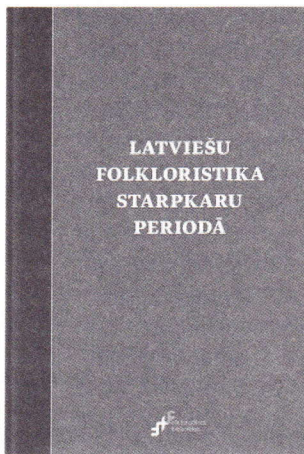


Rūta Muktupāvela

REFLEKSIJA PAR LATVIEŠU FOLKLORISTIKU



Latviešu folkloristika starpkaru periodā.

*Sastādītāja un zinātniskā
redaktore Dace Bula.
Rīga: Zinātne, 2014.*

Monogrāfiskais pētījums „Latviešu folkloristika starpkaru periodā”, citējot folkloristikas promienci Jāni Bičoli, „ir notikums latviešu folkloristikā”, jo tas iezīmē kvalitatīvi jaunu attīstības posmu gan visas nozares, proti, folkloristikas, gan arī galvenās šīs nozares pētniecības institūcijas – Latviešu folkloras krātuves – apzinātā un mērķtiecīgā izaugsmē.

Katras zinātnes attīstībā ir vērojami vairāki posmi (sākot ar kādu vēlāku attīstības brīdi, tie var pastāvēt arī sinhroni). *Faktogrāfiskais* posms aizsākas, kad publiskajā telpā tiek noformulēta nepieciešamība pēc jaunām zināšanām attiecīgajā jomā, kā arī veidota fakto bāze. *Teorētiski metodoloģiskajā* posmā tiek veidotas dažādas pieejas, saskaņā ar kurām tiek pētīts, t. i., klasificēts un sistematizēts, salīdzināts un analizēts radītais vai savāktais materiāls. *Institucionalizēšanās* posmā izveidojusies zinātne piesaka sevi kā nopietnu spēlētāju gan zinātniskajā un akadēmiskajā nomenklatūrā, gan arī sociālajā un kultūrpolitiskajā vidē.

Īpašu nozares briedumu apliecina *refleksīvās* fāzes sasniegšana, kad nozares kapacitāte ļauj ne tikai pētīt un mācīt, bet arī apzināties savu statusu sabiedrībā, izvērtēt savu pagātņi, lai konstatētu, skaidrotu vai attaisnotu tagadni un prognozētu nākotni. Ar šo monogrāfiju folkloristikas zinātne caur Latviešu folkloras krātuvi neapšaubāmi apliecina savu ilgtspējību, pārliecinot parāda, ka vēl 19. gadsimtā uzņemtais kurss „tautas gara mantu vākšana” laika gaitā ir rezultējies fundamentālos augstas kvalitātes zinātniskos produktos.

Pētījuma „Latviešu folkloristika starpkaru periodā” nozīme zinātnes nozarē ir skatāma vairākos aspektos. Pirmkārt, tas ir nozīmīgs darbs pašai institūcijai gan cilvēku resursu, gan apzinātā ma-

teriāla ziņā. Darbs ir apvienojis dažādu paaudžu zinātniekus – monogrāfijā pārstāvēti gan jaunie, tā sauktie pēcdoktorantūras pētnieki, gan arī jau pieredzējušie, atzītie autori. Šī paaudžu integrācija lieliski demonstrē Latviešu folkloras krātuvē piekopto pēctecības politiku, kad jaunajiem tiek dāvāta iespēja ne tikai praksē apgūt zinātniskās darbības kvalitātes standartus, bet arī, kas ir ne mazāk svarīgi, organiski pārņemt patiesi koleģiālas sadarbības principus. Īpaši nozīmīgs aspekts ir tas, ka monogrāfijā analizējamais laikposms tiek skatīts kvalitatīvi jaunā rakursā, bez cenzūras un ideoloģiskiem ierobežojumiem, tādēļ rezultātā atklājas sarežģīta, ļoti dinamiska un interesanta folkloristikas kā zinātnes tapšanas un attīstības peripetiju aina, no jauna izvērtētas nepelnīti aizmirstas latviešu kultūrvēstures izcilības.

Nav šaubu, ka šī monogrāfija metodoloģiskās konsekvences, vēriena un skrupulozās analīzes kvalitātes dēļ tiks pieņemta un pienācīgi novērtēta nacionālās kultūras fakto pētniecības vidē un arī akadēmiskajās aprindās. Tā noteikti kļūs par lielisku palīgu studiju procesā. Kā mācību grāmata tā galvenokārt noderēs humanitāro zinātņu programmu studentiem. Varbūt nākotnē to ir vērts papildināt ar hrestomātisku pielikumu, kurā būtu pārstāvēti starpkaru folkloristikas zinātnieku raksturīgāko darbu fragmenti?

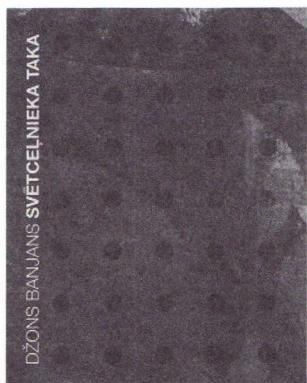
Otrkārt, grāmatā aplūkotās starpkaru laikā populārās pētniecības pieejas ir lieliska liecība par zināšanu konstruēšanas sociālpolitiskajiem kontekstiem. Arī folkloristikā, līdzīgi kā citās zinātnēs, valdīja „visuvarēnā” pozitīvisma zinātniskais instrumentārijs, dominēja modernismā ierastie, bet, no mūsdienu perspektīvas raugoties (un pat relativisma kategorijās domājot), samērā naīvie autentisko, „tīro”, „īsto” un „nesabojāto” formu meklējumi, kas kopumā tomēr virzīja latviešu folkloristiku racionalitātes un precizitātes, kā arī stingras un atbildīgas starptautiska līmeņa pētniecības virzienā.

Treškārt, gribētos atzīmēt kādu grāmatā tieši neizteiktu, bet to caurvijošu un, domājams, didaktiski nozīmīgu aspektu. Monogrāfijā iekļautie raksti atklāj, ka konjunktūra, neraugoties uz tās šķietamo varenību, ir milzis uz māla kājām, tā mainās vējiem līdzī, savukārt zinātnieka ētikas pamatvērtības – goda prāts, humānisms un dzimtenes mīlestība – paliek stabilas, par ko liecina laikabiedru atmiņas un jo īpaši izmantotais arhīvu materiāls, kas ir viena no lielākajām šīs grāmatas vērtībām.

Un visbeidzot – ne mazāk svarīgi ir arī tas, ka „Latviešu folkloristika starpkaru periodā” ir vienkārši ļoti saistoša lasāmviela, kas nav pārslogota ar

profesionālo žargonu vai abstraktiem spriedelejumiem. Tā aizrauj ar analizējamā laikmeta Latvijas un Eiropas kultūrtelpas rekonstrukcijām, cilvēciskām kaislībām, veismēm, pacēlumiem un kritumiem, stāstiem par nodevību un arī par īstu draudzību. Grāmata aizraus ikvienu, kuru interesē pretrunīgais, taču Latvijas kultūrai un vēsturei visnotaļ nozīmīgais starpkaru periods. Izlasot grāmatu, gribas ticēt un cerēt, ka „turpinājums sekos”, ko no sirds novēlu autoriem un visiem Latviešu folkloras krātuves zinātniekiem. ■

Valdis Tēraudkalns TRĪSSIMT GADU SENI DOMU TĒLI



Džons Banjans.
Svētceļnieka taka.
No angļu valodas
tulkojis Didzis Melķis.
Rīga: Dienas grāmata,
2014.

Apgāds „Dienas grāmata” izdevis 17. gadsimta angļu puritāņu autora Džona Banjana darbu „Svētceļnieka taka”, ko papildina mākslinieka Kaspara Zariņa krāsainas ilustrācijas (grāmatas dizaina autors – Katrīna Vasiļevska). Atšķirībā no iepriekšējā, vēl pirms Otrā pasaules kara Jāņa Bitermaņa tulkotā izdevuma, šajā Banjana darba latviskojumā atrodama tikai romāna pirmā daļa, toties vairāk nekā iepriekš atklāts tā dejijskais raksturs. Otrās daļas neiekļaušana netraucē uztvert romānu kā kopumu, jo tā sarakstīta vēlāk un ataino to, kā galvenā varoņa (Kristieša) sieva un bērni mēro to pašu ceļu, ko viņš.

Lasītāju šis darbs ievēd mūsdienu sekularizētam cilvēkam svešā reliģisku alegoriju pasaulē, un to izpratne prasa ne tikai zināšanas par Bibliu, bet arī par 17. gadsimta Anglijas vēsturi. „Svētceļnieka taka” it kā veido virkni spoguļu, kuros lasītājs aicināts ieraudzīt sevi. Grāmatas galvenā varoņa – ceļnieka pārdzīvojumi, izmisīgās šaubas par to, vai viņš ir vai nav izredzēts, iekšējās mokas un nožēla nav populāras tēmas mūsdienu kristietībā, kas pielāgojusies patēriņa kultūrai. Turpretim 16. gadsimta 80. un 90. gados Kembridžā, kas tolaik bija pazīstama kā viens no puritāņu sludināšanas centriem, reliģiskas pārliecības uzturēts izmisums bija pat cēlonis pašnāvībām. Nedrošību pastiprināja varas maiņas un ar to saistītā nestabilitāte Anglijā – daudzu puritāņu pozitīvi vērtētais republikānisma periods un tam sekojošā monarhijas restaurācija. Tieši pateicoties puritāņu augstu vērtētā šveiciešu reformatora Žana Kalvina darba „Institūti” tul-

kojumam angļu valodā, vārdu *reprobate* sāka lietot ar nozīmi „Dieva atraidīts”. Jāpiebilst gan, ka puritāņiem raksturīgā pašanalīze nebūt nav sveša mūsdienu populārās psiholoģijas uzturētajai „sevi urķēšanās” kultūrai. Atšķirība ir tāda, ka daudzi 17. gadsimta angļu autori mēģināja savu dzīvi atainot rakstītā tekstā, strukturējot to atbilstoši puritāņu literāriem kanoniem.

Psihologizētus „Svētceļnieka takas” skaidrojumus piedāvā daļa mūsdienu pētnieku. Literatūrzinātnieks Vincents Ņūvijs (*Vincent Newey*) uzskata, ka šis ir terapeitisks romāns – epizodē par romāna varoņa izklūšanu no Šaubu cietokšņa Kristietis atceras par atslēgu, kuru sauc Apsolījums, taču netiek konkretizēts, kas šis apsolījums ir. Ņūvija skatījumā atbrīvošanās šeit saprotama kā indivīda gribas akts. Glābšanu nes nevis paļaušanās un dogmāts, bet darbs ar sevi. Citi pētnieki šādu skaidrojumu apstrīd, sakot, ka tas ir mēģinājums „ielasīt” mūsdienu domāšanu puritāņu tekstā.

Grāmata ilgu laiku bijusi dižpārdoklis. Starp 1678. un 1682. gadu tā tika publicēta astoņas reizes. Ātri vien parādījās arī pirātiskas versijas, kas bija par iemeslu tiesas procesiem, kuri atgādina mūsdienu autortiesību strīdus. Banjana izdevējs Nataniels Ponders (*Nathaniel Ponder*) 1679. gadā iesniedza prasību pret izdevēju, kas šo grāmatu bija iespedis uz savu roku.

Kontinentālajā Eiropā tika publicēti saturiski līdzīgi sacerējumi – vācu rakstnieks Johans Henrihs Jungs-Štillings (*Johann Heinrich Jung-Stilling*) 18. gadsimta beigās sarakstīja Banjana stilā ieturētu mistisku traktātu „Ilgas pēc mājām” (šis teksts saīsinātā versijā ienāca latviešu rokraksta literatūrā). Banjana darbu tulkojumi, kuri viktoriānisma periodā izdoti tamilu, maoru, eskimosu un citās valodās, ir kultūras imperiālisma vēstures daļa, jo kolonizatori pakļautās tautas aizbildnieciski uzskatīja par bērniem līdzīgām un tāpēc viņiem šķita, ka tās jāizglīto ar to pašu literatūru, kura britu sabiedrībā tika tirāžēta kā lasāmviela bērniem. Gados jaunajiem lasītājiem domātās romāna versijas bija īsākas un ar vienkāršāku valodu – 1907. gadā publicēta izdevuma nosaukumā labi atklājas priekšstati par vēlamo vārdu garumu bērnu grāmatās: *The Pilgrim's Progress for the Little Ones, in words of one syllable*.